

Non-governmental and public associations as an important foundation of civil society

Mamasharif KARAMOV¹

Ministry of Internal Affairs of Tashkent Academic Lyceum No. 2

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2022

Received in revised form

20 August 2022

Accepted 25 September 2022

Available online

25 October 2022

Keywords:

public associations,
civil society,
non-governmental
organizations,
human rights.

ABSTRACT

The article examines the role of non-profit organizations, citizens' self-government bodies in the formation of civil society, their role in making decisions about peace and stability is shown.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss9/S-pp118-122>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Нодавлат ва жамоат бирлашмалари фуқаролик жамиятининг муҳим асоси сифатида

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

Жамоат бирлашмалари,
фуқаролик жамияти,
нодавлат ташкилотлар,
инсон ҳуқуқлари.

Мақолада фуқаролик жамияти шаклланишида нодавлат ноtijорат ташкилотлар, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг ўрни ҳақида фикр юритилади, уларнинг тинчлик, барқарорликни қарор топишдаги роли кўрсатиб ўтилади.

Неправительственные и общественные объединения как важная основа гражданского общества

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

общественные
объединения,
гражданское общество,
неправительственные
организации,
права человека.

В статье рассматривается роль некоммерческих организаций, органов самоуправления граждан в формировании гражданского общества, показана их роль в принятии решений о мире, стабильности.

¹ Head of Military Training Department of the Ministry of Internal Affairs of Tashkent Academic Lyceum No. 2, doctoral student of the Academy of the Ministry of Internal Affairs.

Фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган халқ ташаббусининг ташкилий кўринишларидан кенг тарқалгани жамоат ташкилотлари ва фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларидир. Нодавлат нотижорат ташкилотлар республикамизда шаклланди ва такомиллашиб бормоқда.

БМТ меморандумида жамоат ташкилотлари давлат ва иқтисодиётдан кейинги “учинчи сектор”, деб аталади. Кўпгина давлатларда (АҚШ, Буюк Британия, Австрия, Голландия ва бошқ.) улар “нодавлат”, “ноҳукумат”, “мустақил”, “нотижорат” бирлашмалари деб номланади. “Ноҳукумат ташкилотлар” атамаси, – дейилади БМТ меморандумида, – унга қарама-қарши бўлган “давлат ташкилотлари” атамасининг айна тескари маъносига эга. БМТ тизимидаги ҳукумат ташкилотлари давлатлараро битимлар асосида юзага келиб, унга аъзо бўлган ҳукуматлардан ташкил топади. Нодавлат ташкилотлари эса давлатлараро битимлар асосида тузилмайди ва унга кирувчи ҳукуматлардан иборат эмас.

Нодавлат ташкилотларнинг ижтимоий функциялари ранг-барангдир. Улар фуқароларнинг ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳуқуқлари ҳамда эркинликларини рўёбга чиқаришга, уларнинг давлат ва жамият ишларини бошқаришдаги ташаббусларини қўллаб-қувватлашга хизмат қиладилар.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда 9200 дан ортиқ нодавлат ва жамоат ташкилотлари мавжуддир. Кўриниб турибдики, кейинги йилларда фуқароларимизнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги фаоллиги анча ошган. Айниқса, республикамизда “Нодавлат нотижорат ташкилотлар тўғрисида”ги 1999 йилги Қонунининг қабул қилингани бу жараённинг янада тезлашишига ҳуқуқий асос яратди.

Нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотларининг жамиятдаги ислохотларга нисбатан мавқеи, давлат ҳокимияти билан алоқаларини аниқлаб мустаҳкамлаш муҳим вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ ва турли халқаро ташкилотлар томонидан ўтказилаётган семинар ва илмий-амалий конференциялар билдираётган фикрлари “Жамоат бирлашмалари тўғрисида”ги 1991 йил 15 февраль Қонуни кейинги йилларда рўй берган ўзгаришлардан орқада қолмоқда ва бу унинг янги таҳририни қабул қилиш зарурлигини кўрсатди.

Нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотлари фуқароларга энг яқин, уларнинг қизиқиш ва манфаатларини тўлиқ ифода эта оладиган ихтиёрий бирлашмалардир. Айнан шу нуқтаи назардан улар давлат ҳокимияти билан халқ ўртасидаги воситачи институт сифатида қаралади. Фуқароларнинг ихтиёрий жамоатчилик бирлашмалари ва давлат ўртасидаги ўзаро муносабатлар механизми ҳамда услубларини аниқ белгилаб олиш муҳим аҳамиятга эга масалалардан биридир.

Нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотларининг фаолияти ижтимоий-сиёсий соҳани эркинлаштириш борасида давлатимиз олиб бораётган демократик ислохотларнинг туб мақсадлари, ушбу ислохотлардан келиб чиқадиган вазифалар билан чамбарчас боғлиқдир. Ихтиёрий бирлашмалар фаолиятининг асл моҳияти ҳам давлат ва жамият ишларини бошқаришга фуқароларнинг кенгроқ қисмини жалб қилиш, уларда мустақиллик масъулиятини, ватанпарварлик туйғусини, ўзини ўзи бошқариш кўникмаларини шакллантириш, ҳар бир кишидаги ижтимоий-маданий кучларни ҳаракатга келтириш, уларда ижод қилиш истакларини тарбиялашдир.

Шунинг учун нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотлари кундалик турмушда дуч келинаётган қийинчиликларни бартараф этиш (масалан, маҳалла атрофларини тозалаш учун ҳашар уюштириш, ёлғиз кишилар аҳволидан хабардор бўлиш каби)дангина бўлиб қолмай, балки улар шахсининг ижтимоийлашуви ва баркамол авлод бўлиб етишишига хизмат қилади. Агар гап халқ ҳокимиятчилигининг мустақамланишида ихтиёрий бирлашмаларнинг ҳозирги даврдаги муҳим вазифаси тўғрисида кетадиган бўлса, у ҳолда фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини ривожлантиришни ўз ичига олади.

“Эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш, – дейди Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев, – инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасида амалга ошираётган ислохотларимизда нодавлат нотижорат ташкилотларининг ўрни ва роли бекиёс эканини алоҳида таъкидлаш жоиз”.

Ҳуқуқий маданият ҳар бир фуқарога ўз ҳақ-ҳуқуқларини тўлиқ рўёбга чиқаришга, уларни тўрачилик, бюрократия, манманлик, ғайриқонуний ҳаракатлардан ҳимоя қилиш имконини беради. Бу борада республикада аҳоли ҳуқуқий маданиятини ривожлантиришга қаратилган кенг ҳуқуқий-маърифий институтлар, бирлашмалар тизимлари юзага келди. Улар қаторида Инсон ҳуқуқлари миллий маркази, ҳуқуқий-тарғибот марказлари, Ўзбекистон Адвокатлар ассоциацияси, Ўзбекистон Судьялар ассоциацияси, Хотин-қизлар қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қошида фаолият кўрсатувчи Омбудсман, шунингдек, Ф.Эберт (ГФР) фонди, “Гендер ва тараққиёт” бюроси ваколатхоналарини айтиб ўтиш мумкин.

Биринчидан, фуқароларнинг кўпчилиги нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотларининг фаолиятдан қониқмайди. Бироқ бу нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотлари мутлақо фаолият кўрсатмаяпти дегани эмас, балки уларнинг фаолияти давр талабига, кишиларнинг ўсиб бораётган қизиқишлари ва манфаатларига аста-секин жавоб бермоқда.

Иккинчидан, нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотларининг ўзи янги қонунлар ҳамда ижтимоий-ҳуқуқий кафолатларга муҳтождир. Учинчидан, нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотлари давлат ҳокимиятига “ёрдамчи”, “югурдак”, деган эски қараш давом этмоқда. Маҳаллий ҳокимиятнинг улар функцияларига тааллуқли бўлмаган ишларга жалб этаётганига, уларнинг раҳбарлари маъмурий буйруқбозлар билан алмаштирилаётганига, фуқароларнинг оддий ҳуқуқлари бузилаётганига кўплаб мисоллар келтириш мумкин.

Ҳуқуқий маданиятнинг тараққиёти шахс ҳуқуқлари ва эркинликлари ҳажмининг кенгайиши, уларнинг ҳимояланганлик даражасининг кўринишидир. Ҳуқуқий тараққиёт марказида шахс, унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳамда маданиятдаги олий қадрият бўлган шахснинг, барча нарсаларнинг мезони бўлган инсоннинг мақомини мустақамлашга қаратилган барча ҳуқуқий воситалар, механизмлар ва институтлар туради. Ушбу институтлар – нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотларидир. Шунинг учун ҳам ҳуқуқий маданиятнинг асосий хусусиятлари нодавлат уюшмалари ва жамоат ташкилотларини “кенг халқ оммасининг ҳуқуқий нормаларини яратиш ҳамда амалга ошириш жараёнларига жалб этиш... давлат ва фуқароларнинг ўзаро ҳуқуқ ва бурчлари билан боғлиқлиги ҳамда ўзаро масъуллигини таъминлашдир”. Демак, ҳуқуқий маданият давлатнинг фуқаролар олдидаги ва фуқароларнинг давлат, жамият олдидаги масъуллиги ҳамдир.

Умуминсоний тамойиллар ва меъёрларни, бутун дунёда чуқур илдиз отган демократик қадриятларни ўрганмай ва улардан фойдаланмай туриб, демократик институтларни шакллантириш, фуқаролик жамиятининг асосларини яратиш мумкин эмас.

Батафсил таҳлил қилинганда эса демократия – халқнинг ўз эркинлиги ва мустақиллигига қарашлари ҳам, ҳар бир шахснинг манфаатлари ва ҳуқуқларини ўзбошимчалик билан чеклашлар ва шу йўсиндаги ҳаракатлардан ҳимоя қилиш ҳам, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш шакли ҳам эканлиги аён бўлади.

Анъанавий маданиятимиз ва халқимизнинг хусусиятлари, унинг руҳияти ва ижтимоий ташкил бўлиш шароитлари Ўзбекистон Республикасида демократияни шакллантиришнинг, фуқаролик жамиятини қарор топтиришнинг энг самарали омиллари бўлишини чуқур тушунамиз.

Модомики шундай экан, ҳамма жамоат ташкилотлари ўз ҳаракат дастурларини ғоявий жиҳатдан давр талабларига мослашлари, ривожланган мамлакатлар каби конституцион ҳуқуқий меъёрлари ва қонунчилик тартиб-қоидалари доирасида юксак сиёсий маданиятга асосланиб, фаоллашувлари жамиятни ҳар томонлама ривожланиб боришига, жамиятни демократлашув жараёнларини тезлашувига таъсир кўрсатувчи сиёсий институт сифатида иш олиб боришлари, ижтимоий сиёсий, иқтисодий маънавий муаммоларни ҳал этишда фаоллик кўрсатсаларгина ҳақиқий том маънодаги демократик институтга айланадилар. Жамият орасида обрў-эътибори ошиб, жамият аъзоларининг диққат-эътиборини жалб этадилар.

Жамиятда барқарорликни сақлаш зарурлиги ҳақида гапирар эканмиз, демократик институтлар масаласини тилга олмаслик мумкин эмас. Бундай институтнинг мавжуд бўлиши демократик жамият учун шарт бўлган ва нормал ҳолдир.

Демократик муҳолифатнинг мавжуд бўлиш шартлари:

- 1) ташкилий жиҳатдан расмийлашган бўлиши;
- 2) конституция ва қонун нормаларини ҳурмат қилиши;
- 3) тегишли юридик мақомга эга бўлиши;
- 4) давлат қурилишининг муқобил лойиҳаларига эга бўлиши;

5) ўз ҳаракатлари билан мамлакатдаги давлат ва ижтимоий тузумнинг қатъий, барқарор ҳолати учун маъсул бўлиши лозим. Жамоат бирлашмалари ва халқ ҳаракатлари демократик жараёнларни ривожланиши ва қарор топишда, жамиятни ҳар томонлама ривожланиб боришида катта рол ўйнамоқдалар.

Жамоат ташкилотлари мамлакатимизда ижтимоий сиёсий барқарорликни сақлашда, миллий маънавиятни тикланиши ва ривожланишида катта ишларни амалга оширмоқдалар.

Жонажон Ўзбекистонимизнинг мустақиллиги шарофати ила сиёсий, иқтисодий, ижтимоий маънавий ва халқаро муносибатларда ўз йўли ва сиёсатига эга бўлди. Ўзбекистон Республикасининг барча соҳаларда эришган ютуқларини нафақат ўзбекистон халқи, балки дунёнинг қўпчилик мамлакатлари ҳам эътироф этмоқда ва ҳис қилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда Ўзбекистондаги сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмалари ҳаракатларининг ташкил топиши учун етарли даражада шарт-шароитлар, ҳуқуқий асослар яратилган бўлиб, тўла демократик принципларга

асосланиб фаолият кўрсатишлари учун етарли омиллар мавжуд. Жамоат ташкилотларининг олий мақсади мамлакатни ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий барқарорлигини сақлаган ҳолда, жамиятни ҳар томонлама ривожлантиришни таъминлаш ва олий босқичга кўтаришдан иборатдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 22.12.2017. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти: URL: <http://prezident.uz/uz/lists/view/1371>.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Мамлакатни демократик янгилаш жараёнида фуқаролик жамияти институтларининг ролини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси “Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида”ги Қонуни, №763-І сонли 14.04.1999 йил.
5. М.С. Хожиев, Нодавлат нотижорат ташкилотларини ташкил қилинишининг бухгалтерия ҳисобида акс эттириш хусусиятлари // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, 2016 йил.
6. Саидов А. Нужен новый закон об НПО // Правда Востока. 1998. 18 сент.
7. Тангриев Л. Мустақиллик ва жамоат ташкилотлари. Т.: Янги аср авлоди, 2000. – Б. 18.
8. Одилқориев Х. Конституция ва фуқаролик жамияти. Т., 2002. – Б. 200.
9. Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: генезиси, шаклланиши ва ривожланиши. Т., Ўзбекистон, 2010. – Б. 247.
10. www.minjust.uz/uz/press-center/news/89960/.